

ZÁMECKÁ KNIHOVNA V HRADCI NAD MORAVICÍ

Ivo Baran

Zámek v Hradci nad Moravicí se rozkládá asi 10 kilometrů jižně od Opavy na ostrohu nad řekou Moravicí. Od roku 1778 náležel pruskému knížecímu rodu Lichnovských z Voštic, kteří zůstali jeho majiteli až do roku 1945, a celá zámecká knihovna na Hradci je výsledkem sběratelského úsilí tohoto rodu. Knihovna byla od poloviny 19. století umístěna ve dvou sálech v prvním patře budovy tzv. Bílého zámku a podle údajů v knihovních katalogích k ní náleželo více než 15 tisíc svazků knih. Zámek přešel spolu se svým zařízením po roce 1945 do vlastnictví státu a na přelomu 70. a 80. let byla zahájena jeho dlouhodobá rekonstrukce, po jejímž dokončení byla opět asi polovina z celkového množství knih umístěna ve dvou sálech ve východním křídle budovy tzv. Bílého zámku. Knihy jsou umístěny v původních dřevěných regálech s kovovými štítky s čísly signatur na bocích. Další část knihovny je na Hradci umístěna v depozitáři knih a přibližně třetina historické knihovny je nadále instalována na zámku v Raduni u Opavy, kde byl celý knihovní fond umístěn po dobu rekonstrukce hradeckého zámku.¹

Při poslední inventuře, která proběhla na jaře 2009, bylo v zámecké knihovně nalezeno 16 441 svazků. Knihovna Lichnovských měla status majorátu, což znamená, že dědic s ní nemohl volně disponovat a byl povinen ji uchovat pro své nástupce. Vedle této tzv. Majorátní knihovny se však na Hradec po r. 1945 v rámci svozů dostaly ještě knihovny z dalších objektů. Tyto knihovny byly odborně rozříděny a sepsány pracovníky oddělení zámeckých knihoven Národního muzea v Praze teprve v loňském roce a jejich první inventura proběhla během května a června 2010.

Svozové knihovny tvoří podle svého původu čtyři celky a jde celkem o 1 849 svazků. Na prvním místě je to knihovna z dalšího zámku Lichnovských v Chuchelné na Hlučínsku, která čítá 1 127 svazků. Knihy ve svozu z Chuchelné byly na rozdíl od majorátní knihovny zřejmě v osobním vlastnictví jednotlivých příslušníků rodu. Zřejmě rovněž z Chuchelné pochází také soubor 616 svazků knih s lékařskou

¹ KOLÁŘOVÁ, Eva: *Státní zámek Hradec nad Moravicí. Vývojové polohy exteriérů a interiérů se zvláštním zaměřením na 19. století; východiška a výsledky dosavadní památkové obnovy*. In: Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2004, s. 21–37; KOLÁŘOVÁ, Eva, a kol.: *Zámek Hradec nad Moravicí*. Opava 1998, s. 2–20; SVÁTEK, Josef: *Zámecká knihovna na Hradci u Opavy*. In: Slezský studijní ústav, 14. zpráva, listopad 1949, s. 3–4.

tematikou, který původně náležel Wilhelmu Schenckovi, svobodnému pánovi ze Stauffenbergu, lékaři a soukromému docentovi mnichovské univerzity. Tato knihovna se do Chuchelné dostala zřejmě díky blízkým vztahům mezi tímto lékařem a poslední kněžnou Mechtildou Lichnovskou. Dalšími svozy jsou pak už spíše jen torza zámeckých knihoven ze zámků v Dubové (dříve Horní Vikštejn) a Stěbořicích. Knihovna z Dubové zahrnuje 72 svazků a náležela původně hraběcímu rodu Razumovských. Na Hradec byla převezena Slezským studijním ústavem počátkem padesátých let. Zámek ve Stěbořicích náležel podnikatelské rodině Janottů a torzo stěbořické knihovny bylo na Hradec převezeno roku 1947, přičemž tento svoz čítá pouze 34 svazků. Svozové knihovny jsou v současné době instalovány na zámku v Raduni, pouze menší počet svazků z těchto souborů je použit také v instalaci na Hradci.

Majorátní knihovna byla již v první polovině 19. století zaevidována do šesti abecedních rejstříků psaných německy černým inkoustem a vázaných do hnědých kožených desek. V druhé polovině 19. století byly tyto katalogy nahrazeny novými rejstříky v černých deskách většího formátu, kterých je celkem 11 svazků. Počátkem 20. století pak byl pro usnadnění orientace v celé knihovně pořízen ještě systematický a místní katalog.²

V druhé polovině 19. století byla také zavedena signaturní soustava používaná dodnes. Knihy Majorátní knihovny jsou členěny celkem do šesti skupin označených římskými číslicemi I až VI. Signatury I až III rozlišují knihy podle velikosti (I – osmerka, II – kvart, III – folio), signatura IV zahrnuje prvotisky a jiné zvláště hodnotné knihy, signatura V označuje mapy a signatura VI grafická alba. Pro označení knih ze svozových knihoven bylo rozhodnuto zavést další čtyři signatury navazující na předchozí čísla, takže knihovně Schencka ze Stauffenbergu bylo přiděleno číslo VII, knihám ze svozu Chuchelná bylo přiděleno číslo VIII, knihám ze svozu Dubová (Horní Vikštejn) bylo přiděleno číslo VIII (IX) a knihám ze svozu Stěbořice číslo X.

Ve fondu Majorátní knihovny dominuje knižní produkce 18.–19. století. V knihovně lze najít 13 svazků prvotisků, 36 svazků rukopisů, 80 tisků z 16. století, asi 300 ze 17. století, přibližně 2 400 z 18. století a na 9 000 svazků z 19. století. Zbývající část knižního fondu pochází z první poloviny 20. století. Knižní fond zahrnuje knihy mnoha vědních oborů. Lze zde najít knihy věnované historii, diplomacii, vojenství, umění, filozofii, právu, ekonomii, krásnou literaturu, cestopisy, encyklopedická díla i knihy z oblasti přírodních věd. Bohatě zastoupena je rovněž časopisecká produkce 19. a počátku 20. století. Součástí knihovního

² SVÁTEK, s. 3–4.

fondu je rovněž značné množství dobových brožur na aktuální politická i jiná témata. Vzhledem k tomu, že Lichnovští byli pruským knížecím rodem, nepřekvapí, že v knihovně je velmi početně zastoupena literatura věnovaná Prusku. Početná je také literatura pojednávající o francouzské revoluci a napoleonských válkách. Z jazykového hlediska jsou přibližně dvě třetiny knih v němčině, asi 20 % ve francouzštině a zbytek v angličtině, latině, španělštině, italštině a dalších jazycích. Ačkoli v knihovně lze najít také několik německých překladů knih českých autorů, po jakékoli knize v českém jazyce bychom zde pátrali marně.³

V zámecké knihovně lze najít celkem 13 svazků prvotisků. Jsou zde zastoupeny spisy o teologii, historii, kanonickém právu a je zde rovněž literatura věnovaná magii a okultním vědám. Nejobsaňlejším prvotiskem v knihovně je třísvazkové dílo sv. Antonína Florentského *Chronicon*, vydané v Basileji roku 1491.⁴

I mezi tisky z 16. století dominují knihy zaměřené na filozofii, teologii a historii. Z těchto tisků bych zmínil desetisvazkové sebrané spisy svatého Augustina *Opera*, vydané v Basileji roku 1529. Z oblasti magie a okultních nauk lze v knihovním fondu najít např. dílo Agrippy z Nettesheimu *De occulta philosophia* z roku 1533. Bohemika 16. století jsou v hradecké knihovně spíše výjimkou a jedním z jejich nečetných příkladů je třeba dílo Jana Skály z Doubravky *Historiae regni Bohemiae* z roku 1552. Mezi svazky z 15. a 16. století je řada tisků pocházejících z dílny proslulého benátského renesančního tiskaře Alda Manutia, jejichž přítomnost na Hradci svědčí o vědomých sběratelských aktivitách.

Z dalších pozoruhodných knižních souborů následujících staletí lze jmenovat kompletní vydání proslulé velké francouzské encyklopedie z 18. století *Encyclopédie méthodique par ordre de matieres* ve 194 svazcích.

Pokud jde o jednotlivé příslušníky rodu, jejichž stopy lze v knihovně nalézt, je třeba na prvním místě jmenovat Eduarda Maria, 3. knížete Lichnovského (1789–1845). Tento kníže se kromě hospodaření na zděděných statcích věnoval také budování knížecí knihovny, ale především vlastní literární činnosti. Jeho životním dílem jsou osmisvazkové nedokončené *Geschichte des Hauses Habsburg*, vydané ve Vídni v letech 1836–1844, a toto dílo je také součástí zámecké knihovny. Především však lze v knihovně pod názvem *Nachgelassene Gedichte und dramatische Versuche* najít literární pozůstalost tohoto knížete ve 13 sešitech psaných černým inkoustem.

³ MAŠEK, Petr, a kol.: *Handbuch der historischen Buchbestände in Europa. Band II. Tschechische Republik. Schloßbibliotheken unter Verwaltung des Nationalmuseums in Prag*. Hildesheim–Zürich–New York 1997, s. 81–82.

⁴ ŠIMÁKOVÁ, Jitka, VRCHOTKA, Jaroslav, a kol.: *Katalog prvotisků Knihovny Národního muzea v Praze a zámeckých a hradních knihoven v České republice*. Praha 2001, s. 29.

I další rukopisy uchovávané v zámecké knihovně na Hradci pocházejí z 19. století a jsou upomínkami na jednotlivé příslušníky rodu Lichnovských. Vedle literární pozůstalosti Eduarda Maria Lichnovského jde o 23 svazků poznámek, které si ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století v průběhu svých univerzitních studií při přednáškách zapsali jeho synové Felix a Robert.⁵

Další pozoruhodnou památkou v zámecké knihovně je pláněk frankfurtského Národního shromáždění v kostele svatého Pavla z revolučního roku 1848 s podpisem Felixe Maria, 4. knížete Lichnovského (1814–1848), který byl do frankfurtského shromáždění zvolen za ratibořský okres a jenž při revolučních bouřích ve Frankfurtu v září 1848 tragicky zahynul.

Felixův bratr Robert Maria Lichnovský (1822–1879) se věnoval duchovní kariéře a stal se olomouckým kapitulním děkanem. O zámeckou knihovnu pak pečoval výrazně více než jeho starší bratr, k čemuž ho nepochybně kvalifikovalo to, že během svých studií v Uhrách měl na starosti seminární knihovnu ve Stoličném Bělehradě. Zřejmě z jeho podnětu byla zpracována autorská listková kartočka k zámecké knihovně a knihy byly opatřeny rodovým mědirytinovým exlibris. V knihách z Majorátní knihovny lze najít tři základní typy exlibris, přilepené obvykle na předešlé jednotlivých knih. Nejstarším z nich je zřejmě drobné oválné exlibris z konce 18. století s nápisem „Prince Lichnowsky“, které zřejmě používal Karel Alois, 2. kníže Lichnovský (1761–1814). Novějším typem je pak mědirytinové exlibris s úplným znakem knížat Lichnovských na příkrývadle se dvěma lvy jakožto štítonoši a knížecí korunou s rodovým heslem „Non nobis Domine, non nobis“. Toto exlibris zřejmě v polovině 19. století nahradilo předchozí drobné exlibris z konce 18. století. Nejrozšířenějším typem exlibris je dřevořez z konce 19. století se stylizovaným znakem Lichnovských a textem „Aus der Buecherei des Schloßes Grätz“.⁶

Robert Maria Lichnovský používal také jakožto svou osobní vlastnickou značku modré oválné razítko se svým znakem. V knihovně lze najít i další vlastnická razítka, která však odkazují na celý rod, nikoli na jednotlivé jeho příslušníky. Nejrozšířenějším typem je drobné razítko se znakem Lichnovských a knížecí korunou, které se většinou vyskytuje na zadní straně titulního listu jednotlivých

⁵ ČÁDA, František: *Rukopisné svazky v zámecké knihovně v Hradci u Opavy*. Slezský sborník 1955, č. 2, s. 283–292; *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 6, Ostrava 1996, s. 78–87.

⁶ KNAPÍKOVÁ, Jaromíra: *Děkan olomoucké metropolitní kapituly Robert hrabě Lichnovský*. Střední Morava, č. 12, 2001, s. 4–16; KOLÁŘOVÁ, Eva: *Základní koncepce využití Státního zámku Hradce nad Moravicí, Národní kulturní památky, po skončení jeho památkové obnovy, zahájené v roce 1977, březen 2004* (interní tisk Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě), s. 41.

knih. Dalším typem je kulaté razítko s propletenými iniciálami Lichnovských, knížecí korunou a textem „Majorats Bibliothek“.

Svou stopu v zámecké knihovně zanechal také Robertův starší bratr Karel Maria, 5. kníže Lichnovský (1819–1901). Ten byl generálem pruské armády a zřejmě díky němu se v knihovně objevuje početná literatura s vojenskou tematikou (např. 49 svazků *Rang- und Quartierliste der preussischen Armee*). Za panování 5. knížete Lichnovského byla také z jídelny v místnosti č. 114 zřízena třetí knihovní místnost s pracovnou. S osobou tohoto knížete jsou také zřejmě spojeny dva typy supralibros, které lze najít na deskách některých knih v zámecké knihovně. Prvním z těchto supralibros je znak v podobě dvojitého „C“ s knížecí korunou, které odkazuje na Karla Maria Lichnovského a jeho choť Marii Croy-Dulmen. Druhým typem pak je podobně provedené supralibros v podobě zlaté raženého rodového znaku Lichnovských na přikryvadle s knížecí korunou.⁷

Dalším z významných příslušníků rodu byl Karel Max, 6. kníže Lichnovský (1860–1928), který působil jako diplomat v německých službách a v letech 1912–1914 byl německým velvyslancem v Londýně. Tento představitel rodu udržoval stejně jako jeho předkové kontakty s předními umělci a spisovateli té doby, takže v zámecké knihovně lze najít například knihu *The Pudd'nhead Wilson* Marka Twaina vydanou v Londýně roku 1894 s autorovým věnováním knížeti Lichnovskému nebo sebrané spisy Richarda Wagnera, do nichž své věnování vepsala Wagnerova vdova Cosima. Na Karla Maxe Lichnovského upomíná také rozsáhlý soubor knih z počátku 20. století věnovaný diplomacii a mezinárodním vztahům. Pozoruhodným dokladem přímo odrážejícím blízké vztahy, jaké udržoval Karel Max Lichnovský během svého pobytu v Londýně s britskými představiteli, je věnování, které v jedné z knih zanechala snacha britského premiéra Mary Asquithová. K poměrně unikátním dokumentům lze zařadit také memorandum pozdějšího ministra zahraničí výmarské republiky Waltera Rathenaua o německých koloniích z roku 1912, opět s autorovým věnováním knížeti Lichnovskému. Stejně pozoruhodnými dokumenty jsou různá memoranda a pamětní spisy z období první světové války, rovněž označené jako důvěrné a vyhotovené pouze v několika málo exemplářích.⁸

Jak již bylo řečeno, součástí knihovny je také obsáhlý fond dobových periodik. Co do významu lze na první místo nepochybně zařadit 336 svazků prestiž-

⁷ KOLÁŘOVÁ, *Základní koncepce*, s. 41–42.

⁸ *Hradec: Slezské kulturní středisko, státní zámek a památky v okolí*. Praha 1962, s. 37; MEESE, Alexander: *Německý velvyslanec v Londýně a počátek světové války*. Dějiny a současnost 1996, č. 3, s. 36–39.

ního francouzského literárního a politického časopisu 19. století *La Revue des Deux Mondes*. Podobně hodnotný je také soubor svázaných ročníků augsburských *Allgemeine Zeitung* z předbřeznového období v 46 svazcích.

Radou periodik zámeckou knihovnu obohatila také choť Karla Maxe Lichnovského, kterou byla Mechtilda Christiana Maria zu Arco Zinneberg (1879–1958), jež se pod jménem Mechtilda Lichnovská stala jednou ze známých německých spisovatelek. Zřejmě díky ní lze v Majorátní knihovně najít také řadu časopisů věnovaných umění a kultuře, jako je např. 119 čísel časopisu *Die Aktion - Wochenschrift für Politik, Literatur, Kunst* nebo 52 čísel časopisu *Die Kunst* z počátku 20. století. V souboru dobových periodik nechybí také 20 svázaných ročníků proslulého německého satirického časopisu *Simplicissimus*.⁹

Zámecká knihovna na zámku v Hradci nad Moravicí je v kontextu regionu i celé České republiky poměrně unikátním souborem knih s mimořádnou hodnotou pro všechny badatele se zájmem o historii, mezinárodní vztahy i dějiny umění a samozřejmě i pro všechny ostatní zájemce o dějiny knižní kultury. Její budoucnost je ovšem nejistá, jelikož z úsporných důvodů bylo rozhodnuto její zpracovávání ukončit.

Obrazová příloha:

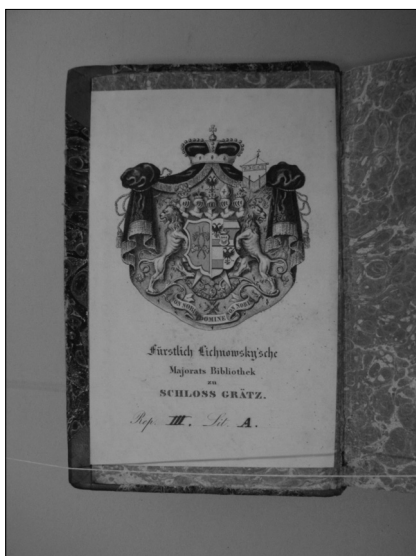

Zámek Hradec nad Moravicí – první knihovní sál

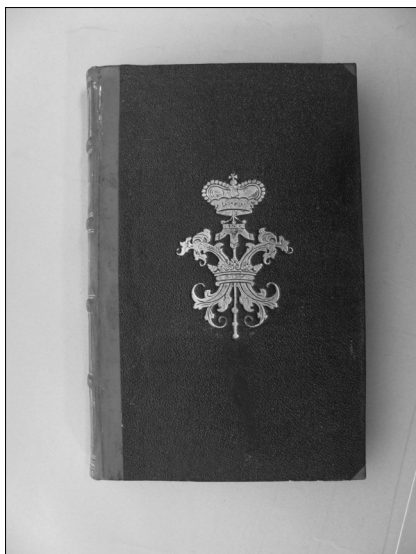
⁹ ŠÍROVÁ, Šárka: *Mechtilda Lichnovská. Spisovatelka, mecenáška, múza básníků*. Historický obzor 2001, č. 3–4, s. 75–81.

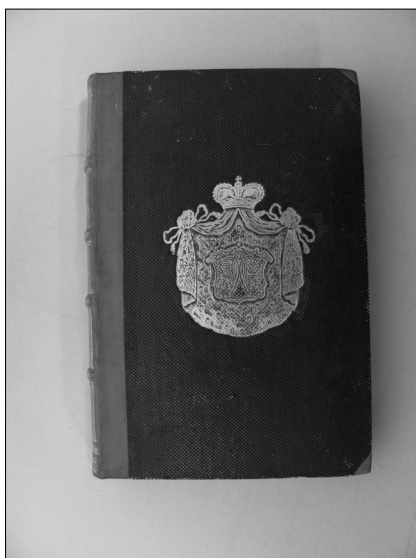
Tři typy exlibris postupně používané Lichnovskými k označení jedné knihy

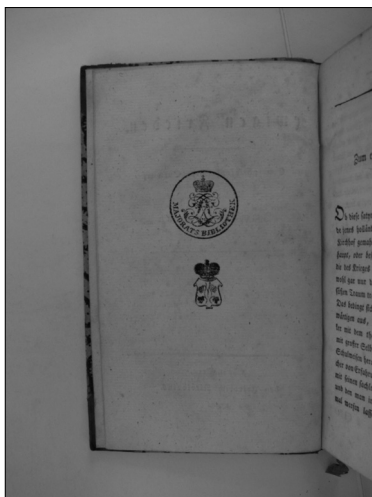
Mědirytinové exlibris z poloviny 19. století

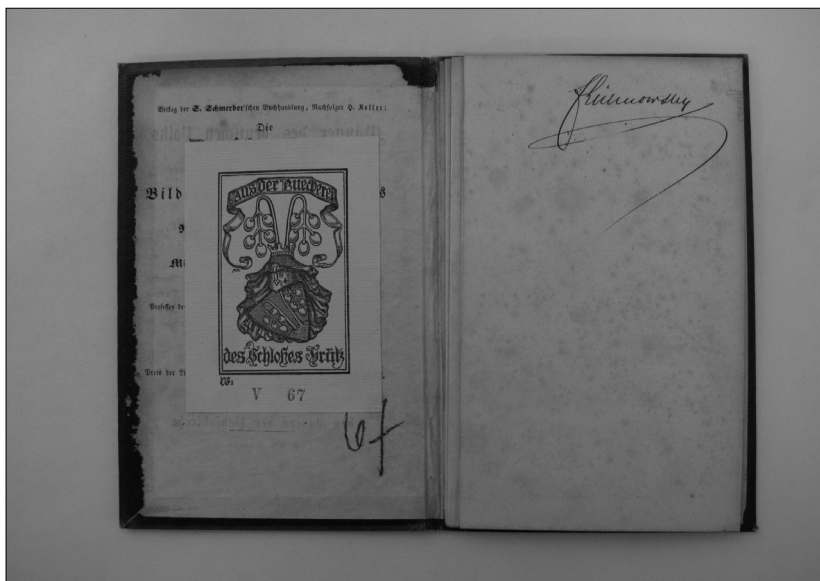
Zlatě ražené supralibros se znakem Karla Marii Lichnovského

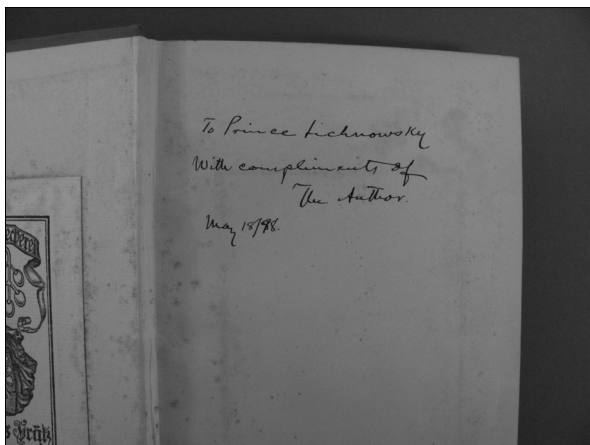
Zlatě ražené supralibros se znakem Lichnovských na přikryvadle a knížeci korunou

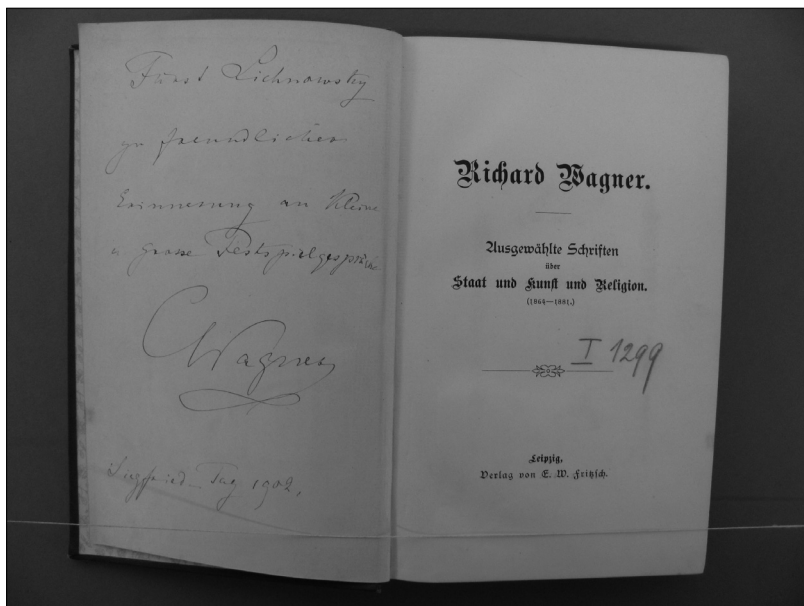
Dva typy vlastnických razítek používané Lichnovskými

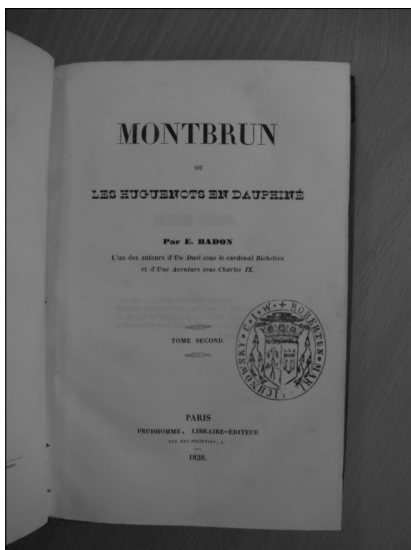
Složený plánek frankfurtského Národního shromáždění s podpisem knížete Felixe Lichnovského

Kniha Marka Twaina *The Pudd'nhead Wilson* s autorovým věnováním Karlu Maxovi Lichnovskému

Sebrané spisy Richarda Wagnera s věnováním Wagnerovy vdovy Cosimy Karlu Maxovi Lichnovskému

Kniha s vlastnickým razítkem Roberta Marii Lichnovského